

Еволюція засобів виразності в екранному мистецтві (на прикладі кінематографа України другої половини ХХ століття)

Юлія Шевчук¹, Роман Артюх^{1*}

¹ПВНЗ «Київський університет культури», Київ, Україна

Анотація. *Мета статті* полягає в проведенні аналізу еволюції засобів виразності в екранному мистецтві на прикладі кінематографа України другої половини ХХ ст. на основі як наукових джерел, так і окремих прикладів фільмів українських режисерів цього періоду. *Результати дослідження.* Проаналізовано особливості виразних засобів на прикладі українських кінострічок. Проведено аналіз особливостей розвитку українського кінематографа до другої половини ХХ ст. Досліджено загальні аспекти засобів виразності, які використовуються в кіно, а саме: масштабу, ракурсу, композиції, світла, кольору, руху камери тощо. Розглянуто особливості еволюції засобів виразності, які були визначені попередньо, на прикладі окремих кінострічок другої половини ХХ ст. українських режисерів. Визначено особливості еволюції засобів виразності в українському кінематографі в другій половині ХХ ст. під впливом зовнішніх подій, а саме — радянської ідеології, історичних аспектів розвитку української держави, а також соціальних змін. *Наукова новизна* полягає в визначенні основних аспектів розвитку засобів виразності в екранному мистецтві на прикладі українського кінематографа другої половини ХХ ст., що до цього не було систематично досліджено. Також встановлено взаємозв'язок між етапами розвитку українського кінематографа та еволюцією засобів виразності. *Висновки.* Характерними особливостями еволюції засобів виразності в екранному мистецтві (зокрема, і в українському кінематографі другої половини ХХ ст.) стали постійне вдосконалення засобів виразності згідно з загальним розвитком кінематографа, використання тих засобів виразності, які відповідали особливостям українського кінематографа в певний період розвитку.

Ключові слова: екранне мистецтво; засоби виразності; український кінематограф; еволюція засобів виразності; масштаб; ракурс; композиція

Для цитування

Шевчук, Ю., & Артюх, Р. (2024). Еволюція засобів виразності в екранному мистецтві (на прикладі кінематографа України другої половини ХХ століття). *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Мистецтвознавство*, 51, 84–91. <https://doi.org/10.31866/2410-1176.51.2024.318358>

Вступ

Світове екранне мистецтво розвивається вже понад сто років, постійно вдосконалюючись в різних аспектах. Вдосконалюються підходи до написання сценаріїв фільму, вдосконалюються підходи до його режисерування, знімання кінострічок, їх монтажу, додавання звуку, додавання спецефектів тощо. Розвиток екранного мистецтва сьогодні відбувається завдяки стрімкому розвитку новітніх технологій, які дають можливість, зокрема, використовувати різноманітні засоби виразності, що

роблять кінокартину більш якісною та цікавою для глядача як з естетичної точки зору, так і з точки зору сприйняття його сенсу.

Варто зазначити, що від самого зародження кінематографа існує проблема використання спеціалізованих творчих засобів для створення кіно, а саме — засобів виразності. Ці засоби, як відомо, постійно еволюціонують, тим самим вдосконалюючи якість створених кінофільмів. Засоби виразності в кінематографі були інтегровані з інших напрямів мистецтва — літератури, образотворчого мистецтва, театру, музики, що дає можливість

Надійшла 10.09.2024; Прийнята 12.11.2024
Стаття була вперше опублікована онлайн 23.12.2024
* Автор для кореспонденції

створити цілісну картину — витвір екранного мистецтва. З розвитком кінематографа поступово впроваджувались нові засоби виразності — ракурс, масштаб зображення, звук, колір, світло та інші, які використовуються для того, щоб увиразнити задум автора, створити відповідну атмосферу, підкреслити окремих елемент та привернути увагу глядача. Саме засоби виразності створюють кінокартини такими, якими їх бачить глядач. На тлі еволюції засобів виразності у світовому кінематографі аналогічні зміни відбувались і в Україні. Найбільш знаковим етапом вважається друга половина XX ст., коли українське екранне мистецтво розвивалося особливо інтенсивно. У цей період у кінематографі порушувалися актуальні питання та ідеї, що мали значення для українського народу. Також варто підкреслити, що еволюція засобів виразності в українському кінематографі другої половини XX ст. відбувалася на тлі складних історичних та культурних трансформацій, зокрема впливу радянської ідеології, соціальних змін та розвитку технічних можливостей. Слід зазначити, що до питання розвитку засобів виразності в українському кінематографі зверталось доволі небагато науковців, тому виникає потреба у проведенні більш детального дослідження.

Аналіз попередніх досліджень. До розгляду окремих аспектів еволюції засобів виразності в екранному мистецтві звертався С. Железняк (2018а, 2018b), який провів аналіз діахронного виміру естетики, візуального інструментарію кіно, художніх можливостей звуку в кіно, особливостей монтажу, простору й часу — у двох статтях (Ч. 1 та Ч. 2). Р. Ширман та Д. Мирошниченко (2019) дослідили розвиток українського театру й кінематографа на початку XX ст. та можливості створення реального навколишнього світу за допомогою засобів виразності. Крім того, варто виділити дослідження Д. Хренова (2018), який проаналізував значення звукорежисури в становленні та розвитку українського кіно й телемистецтва. До окремих питань розвитку українського кінематографа, зокрема і в другій половині XX ст., звертались А. Колодко (2016), який проаналізував особливості масового кіно України періоду Незалежності; Е. М. Алієв (2016), який дослідив феномен українського кіно; А. Бодруг (2022), який провів аналіз феномену українського діаспорного кіномистецтва. С. М. Холодинська (2012) проаналізувала особливості «поліфонічних» видів мистецтва — кінематографа й телебачення, розглянувши їхні естетико-художні особливості. О. Хомуцька (2023) визначила особливості розвитку в українському кінематографі 1920-х – 2023-х років такого засобу виразності, як грим. Найбільш фундамен-

тальні дослідження в контексті розвитку українського кінематографа в XX ст. провів В. Миславський (2016, 2018а, 2018b, 2018с), присвятивши цій темі статтю, монографії та дисертацію. У статті Є. Гориславець (2021) проведено культурологічний дискурс еволюції екранної мови. У роботі О. Ландяк (2017) розглянуто загальні особливості аудіовізуального мистецтва. Однак з огляду на наведені дослідження особливості еволюції засобів виразності в контексті українського кінематографа вивчені недостатньо.

Мета статті — провести аналіз еволюції засобів виразності в екранному мистецтві на прикладі кінематографа України другої половини XX ст., спираючись на наукові джерела та конкретні приклади фільмів українських режисерів цього періоду.

Результати дослідження

Український кінематограф розвивається вже протягом багатьох років. Перші кінематографічні твори з'явилися в Україні ще на початку XX ст., коли почали екранізувати популярні п'єси українських авторів. Зокрема, це «Наталка Полтавка», «Москаль-чарівник», «Наймичка» та ін. У 1920-х рр. в Україні була заснована перша кінофабрика — Київська кінофабрика (Конівіцька, 2024), що нині відома як Київська кіностудія ім. О. Довженка. У її рамках було створено такі фільми, як «Звенигора» (1928), «Арсенал» (1929), «Земля» (1930) та інші. Це стало важливим імпульсом для розвитку «українського поетичного кіно». Ці фільми мали німий формат, оскільки звук ще не використовувався. Першим звуковим фільмом в Україні стала документальна стрічка Дзиги Вертова «Симфонія Донбасу» (Конівіцька, 2024), яка вийшла у 1930 р. Український кінематограф активно продовжував розвиватися і в часи Другої світової війни, і в повоєнні роки.

Водночас саме другу половину XX ст. можна вважати одним із найбільш важливих періодів з точки зору розвитку українського кінематографа цього століття. У цей час українські режисери створювали картини попри сувору цензуру та «соціалістичний реалізм», які ставали на заваді прояву творчості українських митців. Одним із фільмів, що став маніфестом українського кіно, можна вважати стрічку С. Параджанова «Тіні забутих предків» (1964). Проте в наступні роки в Радянському Союзі настав період «застою», під час якого розвиток української культури знову зазнавав перешкод з боку радянської влади. У результаті український кінематограф розвивався в контексті радянського кіно: на українських кіностудіях

створювалися фільми, призначені для глядачів усієї країни. Лише після здобуття незалежності вітчизняні режисери почали знімати кінострічки, присвячені гострим соціальним проблемам та українській історії (Конівіцька, 2024).

Важливим аспектом розвитку українського кінематографа в другій половині ХХ ст. можна вважати поступовий розвиток засобів виразності, які постійно вдосконалювались. Засоби виразності, або зображальні засоби, являють собою сукупність прийомів та способів діяльності режисера, за допомогою яких він прагне досягти поставленої мети, а саме — створити неповторну своєрідність твору кінематографічного мистецтва, а також забезпечити його життєвість за законами краси (Подлісецька, 2014). Зауважимо, що засоби виразності в кіно тісно пов'язані з живописом, адже кіно оперує обмеженою площиною, кадром, однак спостерігаємо й унікальні елементи, що пов'язані з рухом. Сам феномен руху може змінити контекст для існування запозичених засобів, змінюючи при цьому загальне значення для кінематографічного твору.

До основних засобів виразності, що застосовуються в кіно, належать такі:

- Масштаб зображення (крупність);
- Ракурс;
- Композиція;
- Світло;
- Колір;
- Рух камери.

Так, масштаб зображення в кадрі є тим, на чому зосереджується режисер, а також частиною об'єктивної реальності, що є важливою для просування дії, емоційної напруги твору. Ракурс використовується для представлення об'єкта під певним кутом, щоб найповніше розкрити його унікальні властивості, а також забезпечити емоційне навантаження. Композиція створюється через розміщення об'єктів різного розміру, які були взяті під певним кутом, утворюючи загальну будову твору. Ще одним важливим засобом виразності є світло, яке дає можливість зробити предмет «влонним» для плівки чи іншого світлочутливого елемента. Колір використовується як своєрідний семіотичний маркер і як інструмент для позначки зміни емоційного стану. Рух камери, у свою чергу, є тим засобом виразності, який активно сформувався після приходу звуку. Наразі цей елемент стає все більш важливим, оскільки дає можливість підкреслити певні особливості руху об'єкта (Железняк, 2018а).

Важливо підкреслити, що засоби виразності в українському кінематографі розвивалися поступово, водночас із розвитком українського кінема-

тографа, зокрема і в другій половині ХХ ст. Так, наприклад, важливим аспектом цього процесу є поява звуку. У 1930-х рр. вперше почали з'являтися фільми, які мали повноцінний звуковий супровід. Водночас зауважимо, що до 1930-х рр. українські фільми не були повністю німими — вони використовували мелодії та музичні композиції, які дозволяли підкреслити емоційний характер сцени, зміни в настроях героїв, зміни в загальному настрої фільму тощо, тобто повноцінно інтегрували атмосферу та колорит кінокартини, створюючи особливий зображальний простір. Тобто, звук та музика виконували роль інструмента для вибудовування звукової драматургії.

У другій половині ХХ ст. відбулася еволюція такого засобу виразності, як звук, оскільки вдосконалювалися технології звукозапису, вдосконалювалися підходи до інтеграції мелодій та звуків у кінострічки. Так, наприклад, у 1945 р. з'явилася магнітна технологія звукозапису та грамзапису, що надало можливість удосконалити звучання в кінофільмах (Хренов, 2018), а також сприяло винайденню нових засобів виразності та тембральних характеристик. Звукорежисери вдавалися до експериментів, використовуючи багатоплановість та накладаючи різні звуки на звуковий простір фонограми музики. Також український кінематограф характеризувався появою нових засобів редагування звуку, який вже був записаний, що надало можливість звукорежисерам здійснювати монтаж музики. Також із 1978 р. в українському кіномистецтві поступово починає інтегруватися цифрова технологія звукозапису (Хренов, 2018). З'являється та розвивається цифровий звукозапис, що, своєю чергою, став поштовхом для створення нових засобів виразності за допомогою звуку. Зокрема, в цей час почали застосовувати спеціалізовані прилади, які призначені для обробки звуку і завдяки яким існувала можливість забезпечити імітацію звуків та спецефектів. Тобто, українські кінострічки, які з'являлись у цей період, наприклад — «Астенічний синдром» Кіри Муратової (1989); «Бич Божий» Олега Фіалка (1988); «Розпад» Михайла Белікова (1990) та інші, почали створюватись із використанням технологій цифрового звукозапису. Це значно покращило якість звукового супроводу в кінокартинах, а також створило нові умови для розвитку творчості звукорежисерів (Хренов, 2018).

Особливої уваги заслуговує підхід до звукорежисури у фільмі С. Параджанова «Тіні забутих предків» (1964), що є яскравим прикладом розвитку звуку як засобу виразності в українському кінематографі другої половини ХХ ст. Звукове наповнення цього фільму характеризувалось значною

цільністю, було використано авторську музику М. Скорика, традиційне музичне мистецтво гуцулів, різноманітні звуки народних музичних інструментів, звуки обрядів та звичаїв, крім того, у процесі звучання поступово змінювалось змістове навантаження звуку. Усе це мало глибинний зміст у кожному епізоді фільму, у такий спосіб забезпечуючи створення його образності. Звук посідав важливе місце в цій картині, водночас звуковий супровід забезпечувався за допомогою сучасних на той час технологій. Цікавими були також підходи до використання звуку для створення особливого ритму, за допомогою якого вдалося відокремити сфери життя та кохання (Хренов, 2018).

Також цікавим з точки зору використання музики та звуку як засобів виразності є фільм «Голод-33», який є одним із перших українських фільмів доби Незалежності. У фільмі відображено трагічні події штучного голодомору в Україні 1932–1933 рр., тож автор, використовуючи низку засобів виразності, намагався передати всю атмосферу жаху, відчаю та безвиході, яка панувала на той час. Особливим є звукове оформлення фільму — тиша використовується як засіб виразності, адже відсутність музики робить сцени ще більш емоційно насиченими, підкреслюючи безмовність смерті та відчаю. Враховуючи такий унікальний підхід, цей фільм можна справді вважати своєрідним прикладом еволюції засобів виразності, адже, замість звичних звуків та мелодій, використано насамперед тишу, яка змогла якнайкраще передати ту гнітючу атмосферу, що панувала в часи голодомору. Також як засіб виразності використовувалась і музика, що створювала похмуру атмосферу, водночас посилюючи трагічний настрій фільму (Колодко, 2016).

Наступними засобами виразності, які активно розвивалися в кінематографі другої половини ХХ ст., були монтаж, простір і час. Перші фільми знімали лише одним кадром, однак від початку ХХ ст. технології монтажу поступово розвивалися, розроблялись нові прийоми, наприклад, вмонтований крупний план, аналітичний і синтетичний монтаж, монтаж паралельних дій тощо. Монтаж використовували для того, аби відтворити особливий емоційний стан, який панував у фільмі, а також певним чином вплинути на художній час та простір (Наумова, 2016). Підходи до монтажу в українських фільмах другої половини ХХ ст. відповідали тим тенденціям, які панували в європейському кінематографі в цей період.

Крім того, у другій половині ХХ ст. еволюціонують підходи до відеозйомки, що також можна вважати одним з елементів еволюції засобів виразності в екранному мистецтві. Наприклад, на

початку ХХ ст. в хронікально-документальному кіно набувають популярності нові способи зйомки: кадр навмисно дезорганізується, зображення освітлюється й «труситься», тобто «ефект присутності» досягається всіма засобами. Протягом наступних десятиліть певні прийоми відеозйомки трапляються у фільмах технічного зору, які використовують репортажну техніку зйомки для отримання фактографічної інформації. У цей час розвиток відеозйомки є уніфікованим і для кінематографа, і для телебачення, проте з часом у кіно почали використовувати унікальні підходи до відеозйомки, змінюючи план, ракурс та масштаб, тим самим підкреслюючи певні зміни в настрої, що панує у фільмі, привертаючи увагу до певних сцен, подій та окремих персонажів тощо. Водночас у кожному фільмі підходи до відеозйомки мають своєрідний характер, що залежить від майстерності оператора та особливостей його творчості (Куяшкo, 2019).

Також важливим аспектом еволюції засобів виразності в екранному мистецтві в контексті українського кінематографа є розвиток таких засобів, як символи. Символізм використовується в кінематографі ще від самого початку його розвитку — кінострічки, що створювалися на початку ХХ ст., містили чимало символів, за допомогою яких автори передавали глибинний сенс, який не могли передати за відсутності звуку. Також символ, як важливий компонент кінематографа, був характерним і для екранного мистецтва України початку ХХ ст. (Рибченко, 2022).

Використання символів у другій половині ХХ ст. мало своєрідний характер. Так, до прикладу, у фільмі «Голод-33», про який вже було згадано, символічні елементи були представлені у вигляді зруйнованих будівель, порожніх хат, мертвих тварин, які символізували не лише знищення фізичного життя, але й духу українського народу. Використовуючи такі засоби виразності, як символи, автори мали можливість представляти глядачам певні загадки, могли передавати прихований сенс, що було особливо важливим у роки радянської цензури. Крім того, використання символів дозволило митцям створювати фільми філософського змісту, фільми, які можна віднести до категорії артгаус, які не призначені для широкої аудиторії тощо.

Також важливо звернути увагу на еволюцію засобів виразності в українському кінематографі в контексті основних змін та перетворень, які відбувалися на той час в Україні:

– У 1950-х рр. тривало післявоєнне відновлення, однак на український кінематограф суттєво впливала радянська ідеологія, тож переважали

такі засоби виразності, як героїзація персонажів, використання драматичних і патетичних музичних супроводів, також робився акцент на колективізм та оптимізм;

– У 1960-х рр., у часи хрущовської відлиги з'явилися нові можливості для творчого вираження; українські кінострічки відображали соціальні проблеми, внутрішній світ героїв та історичні проблеми. Серед засобів виразності переважали тонша психологічна гра акторів, метафори, символи, експерименти з монтажем та кольоровою гамою;

– У 1970-х рр. зміцнювалася національна ідентичність, тому поглиблювався інтерес до національної історії, фольклору та міфології. Серед засобів виразності переважали національні мотиви, природні пейзажі, створення ліричної та меланхолійної атмосфери;

– У 1980-х рр., у часи «перебудови», почали з'являтися фільми, що критикували радянське минуле, досліджувались проблеми відчуження, а також низка соціальних проблем. Використовувались документальні прийоми, більш жорсткий реалізм, а також символічні та абстрактні образи.

Висновки

Отже, еволюція засобів виразності в екранному мистецтві в контексті українського кінематографа знаменується постійним удосконаленням засобів виразності відповідно до загального розвитку кінематографа, а також використанням тих засобів виразності, що відповідали особливостям українського кінематографа в досліджуваній період. Розвивалися такі засоби виразності, як звук, колір, монтаж, ракурс, використовувалися нові технології, вдосконалювалась режисерська, операторська та звукооператорська діяльність, що сприяло розвитку засобів виразності. Крім того, засоби виразності також трансформувалися під впливом складних історичних та культурних змін, які відомі український кінематограф, сприяли розвитку суто українського кіно, в якому переважали національні ідеї, соціальні проблеми, психологізм, символізм тощо. Саме для того, щоб підкреслити ці особливості розвитку кінематографа, і розвивалися засоби виразності.

Наукова новизна полягає у визначенні основних аспектів розвитку засобів виразності в екранному мистецтві на прикладі українського кінематографа другої половини ХХ ст., що до цього не було систематично досліджено. Також встановлено взаємозв'язок між етапами розвитку українського кінематографа та еволюцією засобів виразності.

Перспективи подальших досліджень полягають у поглибленому вивченні особливостей

розвитку окремих засобів виразності в досліджуваній період, а також дослідженні еволюції розвитку засобів виразності в екранному мистецтві у ХХІ ст.

Список посилань

- Алієв, Е. М. (2016). Феномен українського кіно. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Серія: Філософія*, 46(2), 164–170. <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.58735>
- Бодрут, А. (2022). Феномен українського діаспорного кіномистецтва в контексті канадської політики мультикультуралізму. *Науковий вісник Ужгородського університету*, 1(46), 140–145. [https://doi.org/10.24144/2523-4498.1\(46\).2022.257132](https://doi.org/10.24144/2523-4498.1(46).2022.257132)
- Гориславець, Є. (2021). Культурологічний дискурс еволюції екранної мови. *Культура України*, 73, 28–34. <https://doi.org/10.31516/2410-5325.073.03>
- Железняк, С. (2018а). Еволюція виразних засобів кіно. Частина 1: Діахронний вимір естетики та візуальний інструментарій кіно. *European Philosophical and Historical Discourse*, 4, 58–64.
- Железняк, С. (2018б). Еволюція виразних засобів кіно. Частина 2: Художні можливості звуку в кіно; монтаж, простір та час. *European Philosophical and Historical Discourse*, 4, 89–95.
- Колодко, А. (2016). Масове кіно України періоду незалежності. *Народознавчі зошити*, 1(127), 201–209.
- Конівіцька, Т. (2024). *Історія кіно*. ГАЛІЧ-ПРЕС.
- Ландяк, О. (2017). «Аудіовізуальне мистецтво» як концепт у сучасному мистецтвознавчому дискурсі. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство*, 1(36), 213–223.
- Миславський, В. Н. (2016). *Становлення кіногалузії в Україні 1922–1930 років: протиріччя часу і розмаїтість тенденцій*. Друкарня Мадрид.
- Миславський, В. Н. (2018а). *Історія українського кіно 1896–1930: факти і документи* (Т. 2). Дім Реклами.
- Миславський, В. Н. (2018б). Становлення виробництва культурфільмів в Україні протягом 1922–1930-х років. *Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*, 1(38), 140–155. [https://doi.org/10.31318/2414-052x.1\(38\).2018.135911](https://doi.org/10.31318/2414-052x.1(38).2018.135911)
- Миславський, В. Н. (2018с). *Українське кіномистецтво 20-х років ХХ століття: організаційно-творчі трансформації* [Дисертація доктора мистецтвознавства, Харківська державна академія культури].
- Наумова, Л. (2016). Теорія монтажної побудови фільму Л. Скрипника. *Культурологічна думка*, 9(1), 128–133.
- Подлісецька, О. О. (2014). Зображально-виражальні аспекти художності. *Вісник Одеського національного*

- університету. Серія: Філологія, 19, 1(7), 65–71. <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ea9e4d8d-8465-411b-a75b-2e232572c44f/content>
- Рибченко, О. (2022). Символ і художній образ як основні компоненти аналізу творчості провідних митців в українській сценографії початку ХХ століття. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 49, 23–27. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/49-2-4>
- Холодинська, С. М. (2012). Кінематограф і телебачення – «поліфонічні» види мистецтва (естетико-художні особливості). *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філософія, Культурологія, Соціологія*, 4, 96–102.
- Хомутецька, О. П. (2023). Еволюція гриму в кінематографі України 1920-х – 2023 років. *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого*, 33, 139–143. <https://doi.org/10.34026/1997-4264.33.2023.291487>
- Хренов, Д. (2018). Роль звукорежисури в становленні та розвитку українського кіно та телемистецтва. *Вісник КНУКіМ. Серія: Мистецтвознавство*, 39, 85–93. <https://doi.org/10.31866/2410-1176.39.2018.153664>
- Ширман, Р., & Мирошніченко, Д. (2019). Український театр і кінематограф на початку ХХ століття: аспекти взаємодії та новаторські тенденції. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Аудіовізуальне мистецтво і виробництво*, 2(2), 188–199. <https://doi.org/10.31866/2617-2674.2.2.2019.185704>
- Kyiashko, Yu. (2019). Ways of understanding of visual interpretation of reality with expressive means in cinema and television during formation and differentiation. *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*, 3(39), 37–43.
- Aliiev, E. M. (2016). Fenomen ukrainskoho kino [The phenomenon of Ukrainian cinema]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody. Serii: Filozofia*, 46(2), 164–170. <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.58735> [in Ukrainian].
- Bodruh, A. (2022). Fenomen ukrainskoho diasporneho kinomystetstva v konteksti kanadskoi polityky multykulturalizmu [The phenomenon of Ukrainian diasporic cinema in the context of canadian multiculturalism policy]. *Scientific Herald of Uzhhorod University. Series: History*, 1(46), 140–145. [https://doi.org/10.24144/2523-4498.1\(46\).2022.257132](https://doi.org/10.24144/2523-4498.1(46).2022.257132) [in Ukrainian].
- Horyslavets, Ye. (2021). Kulturolohichniy dyskurs evoliutsii ekrannoi movy [Cultural discourse of the cinematic language evolution]. *Culture of Ukraine*, 73, 28–34. <https://doi.org/10.31516/2410-5325.073.03> [in Ukrainian].
- Kholodynska, S. M. (2012). Kinematohraf i telebachennia – "Polifonichni" vydy mystetstva (estetyko-khudozhni osoblyvosti) [Cinematograph and television – "Polyphonic" arts (aesthetic and artistic features)]. *Bulletin of Mariupol State University. Series: Philosophy, Cultural Studies, Sociology*, 4, 96–102 [in Ukrainian].
- Khomutetska, O. P. (2023). Evoliutsiia hrymu v kinematohrafi Ukrainy 1920-kh – 2023 rokiv [The evolution of make-up in Ukrainian cinema of the 1920s – 2023]. *Academic Bulletin of Kyiv National Karpenko-Karyi University of Theatre, Cinema and Television*, 33, 139–143. <https://doi.org/10.34026/1997-4264.33.2023.291487> [in Ukrainian].
- Khrenov, D. (2018). Rol zvukorezhysury v stanovlenni ta rozvytku ukrainskoho kino ta telemystetstva [The role of sound engineering in the formation and development of Ukrainian cinematographic and television art]. *Bulletin of KNUKiM. Series in Arts*, 39, 85–93. <https://doi.org/10.31866/2410-1176.39.2018.153664> [in Ukrainian].
- Kolodko, A. (2016). Masove kino Ukrainy periodu nezalezhnosti [The mass Ukrainian movies of independence period]. *The Ethnology Notebooks*, 1(127), 201–209 [in Ukrainian].
- Konivitska, T. (2024). *Istoriia kino* [History of cinema]. HALYCh-PRES [in Ukrainian].
- Kyiashko, Yu. (2019). Ways of understanding of visual interpretation of reality with expressive means in cinema and television during formation and differentiation. *State and Regions. Series: Social Communications*, 3(39), 37–43 [in English].
- Landiak, O. (2017). "Audiovizualne mystetstvo" yak kontsept u suchasnomu mystetstvovnavchomu dyskursi ["Audiovisual art" as a concept in the contemporary art criticism discourse]. *The Scientific Issues of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Specialisation: Art Studies*, 1(36), 213–223 [in Ukrainian].
- Myslavskiy, V. N. (2016). Stanovlennia kinohaluzi v Ukraini 1922–1930 rokiv: Protirychchia chasu i rozmaist tendentsii [The formation of the cinema industry in Ukraine in 1922–1930: Contradictions of time and diversity of trends]. Madrid Printing House [in Ukrainian].
- Myslavskiy, V. N. (2018a). *Istoriia ukrainskoho kino 1896–1930: Fakty i dokumenty* [History of Ukrainian cinema 1896–1930: Facts and documents] (Vol. 2). Dim Reklamy [in Ukrainian].
- Myslavskiy, V. N. (2018b). Stanovlennia vyrobnytstva kulturfilmiv v Ukraini protiahom 1922–1930-kh rokiv [Development of cultural film production in Ukraine

- in 1922–1930]. *Journal of Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine*, 1(38), 140–155. [https://doi.org/10.31318/2414-052x.1\(38\).2018.135911](https://doi.org/10.31318/2414-052x.1(38).2018.135911) [in Ukrainian].
- Myoslavskiy, V. N. (2018c). *Ukrainske kinomystetstvo 20-kh rokiv XX stolittia: Orhanizatsiino-tvorchi transformatsii* [Ukrainian cinema of the 20s of the 20th century: Organizational and creative transformations] [Doctoral Dissertation, Kharkiv State Academy of Culture] [in Ukrainian].
- Naumova, L. (2016). Teoriia montazhnoi pobudovy filmu L. Skrypnyka [The editing theory of film construction by L. Skrypnyk]. *The Culturology Ideas*, 9(1), 128–133 [in Ukrainian].
- Podlisetska, O. O. (2014). Zobrazhalno-vyrazhalni aspekty khudozhnosti [Figurative and expressive aspects of artistry]. *Odessa National University Herald. Series: Philology*, 19, 1(7), 65–71. <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ea9e4d8d-8465-411b-a75b-2e232572c44f/content> [in Ukrainian].
- Rybchenko, O. (2022). Symvol i khudozhnii obraz yak osnovni komponenty analizu tvorchosti providnykh myttsiv v ukrainskii stsenohrafi pochatku XX stolittia [Symbol and artistic image as the main features of the analysis of the works of prominent artists in the Ukrainian scenography of the early XXth century]. *Current Issues of the Humanities*, 49, 23–27. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/49-2-4> [in Ukrainian].
- Shyrman, R., & Myroshnychenko, D. (2019). Ukrainyky teatr i kinematohraf na pochatku XX stolittia: Aspekty vzaiemodii ta novatorski tendentsii [Ukrainian theater and cinematograph at the beginning of the XX century: Aspects of interaction and innovative trends]. *Bulletin of Kyiv National University of Culture and Arts. Series in Audiovisual Art and Production*, 2(2), 188–199. <https://doi.org/10.31866/2617-2674.2.2.2019.185704> [in Ukrainian].
- Zheliezniak, S. (2018a). Evoliutsiia vyraznykh zasobiv kino. Chastyna 1: Diakhronnyi vymir estetyky ta vizualnyi instrumentarii kino [Evolution of cinema expressive means. Part 1: Diachronic dimension of aesthetics and visual film tools]. *European Philosophical and Historical Discourse*, 4, 58–64 [in Ukrainian].
- Zheliezniak, S. (2018b). Evoliutsiia vyraznykh zasobiv kino. Chastyna 2: Khudozhni mozhlyvosti zvuku v kino; Montazh, prostir ta chas [Evolution of cinema expressive means. Part 2: Artistic capabilities of sound in film; Montage, time and space]. *European Philosophical and Historical Discourse*, 4, 89–95 [in Ukrainian].

Evolution of Expression Means in Screen Art (on the Example of Ukrainian Cinematography of the Second Half of the 20th Century)

Yuliia Shevchuk¹, Roman Artiukh^{1*}

¹PHEE “Kyiv University of Culture”, Kyiv, Ukraine

Abstract. *The aim of the article* grounds on analysing the evolution of expression means in screen art using the example of Ukrainian cinematography of the second half of the 20th century on the basis of both scientific sources and certain samples of films by Ukrainian directors of this period. *Results.* Peculiarities of expressive means are analysed on the example of Ukrainian films. An analysis of peculiarities of the Ukrainian cinema development until the second half of the 20th century is carried out. General aspects of expression means used in cinema are researched, namely: scale, angle, composition, light, colour, camera movement, etc. Features of the evolution of expression means, which were previously determined, are studied using the example of the Ukrainian directors' certain films of the second half of the 20th century. Evolution peculiarities of the means of expressiveness in Ukrainian cinematography in the second half of the 20th century under the influence of external events, such as Soviet ideology, historical aspects of the Ukrainian state development and social changes, are determined. *The scientific novelty* consists in determining the main aspects of expression means development in screen art on the example of Ukrainian cinematography of the second half of the 20th century, which had not been systematically studied before. Additionally, interconnections between the stages of the Ukrainian cinematography development and the evolution of expression means are established. *Conclusions.* The characteristic features of the evolution of expression means in screen art (particularly, in Ukrainian cinematography of the second half of the 20th century) are the following: the constant improvement of expression means in accordance with the general development

of cinematography; the use of those means of expressiveness that corresponded to the peculiarities of Ukrainian cinematography in a certain period of its development.

Keywords: screen art; expression means; Ukrainian cinematography; evolution of expression means; scale; angle; composition

Відомості про авторів

Юлія Шевчук, кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, ПВНЗ «Київський університет культури», Київ, Україна, ORCID iD: 0000-0002-4774-2277, e-mail: julia2017shevchuk@gmail.com

Роман Артюх, аспірант PhD, ПВНЗ «Київський університет культури», Київ, Україна, ORCID iD: 0009-0004-5460-9417, e-mail: maffinlife@gmail.com

Information about the authors

Yuliia Shevchuk, PhD in Social Communications, Associate Professor, PHEE “Kyiv University of Culture”, Kyiv, Ukraine, ORCID iD: 0000-0002-4774-2277, e-mail: julia2017shevchuk@gmail.com

Roman Artiukh*, PhD Student, PHEE “Kyiv University of Culture”, Kyiv, Ukraine, ORCID iD: 0009-0004-5460-9417, e-mail: maffinlife@gmail.com

*Corresponding author

